

Ганна Кудина

ПОГЛЯДИ МИКОЛИ МИКОЛАЙОВИЧА МИРОНОВА НА ПРОБЛЕМИ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ

*«Якими діти народжуються – ні від кого
не залежить, але в наших силах зробити їх
хорошими через правильне виховання»
(Плутарх)*

Складне сьогодення, економічно і соціально нестабільне, хитке й небезпечне непередбачуваними подіями, змінюваними цінностями, не може не викликати тривоги за майбутнє наших дітей. Як складеться їх доля і що ми, дорослі, можемо зробити, щоб вони були щасливими? Як допомогти дитині стати сильною, свідомою, вмотивованою на позитив особистістю, здатною успішно адаптуватись у вирі сьогодення?

Сім'я, школа, ЗМІ, книги – це те оточення, яке безпосередньо впливає на формування особистості. Вплив кожного з них є великим. Але найчастіше дитина створена за зразком і подобою своїх батьків.

Виховання дитини в школі, сім'ї, громаді – це великий взаємопов'язаний процес. Три головні важелі виховання тісно взаємопов'язані між собою, взаємодоповнюють один одного. Сучасне українське суспільство поступово і впевнено розбудовує правову демократичну державу, в якій саме громада може самостійно вирішувати проблеми та здійснювати управління всіма суспільними інститутами. Для того, щоб управління було ефективним, школа має стати самоврядною громадою учнів, батьків, вчителів.

Сім'я – це первинне природне середовище, джерело духовної та матеріальної підтримки для дитини. Саме батьки чи особи, які їх замінюють, зобов'язані дбати про своїх дітей, створювати належні умови для розвитку їхніх природних нахилів, для зміцнення фізичного здоров'я, здобуття загальної середньої освіти. Сім'я виховує дитину всім укладом життя, своєю духовно-моральною атмосферою. Сім'я – це перша модель світу, яку пізнає дитина й цінності якої засвоює, це джерело задоволення базових потреб особистості в безпеці, довірі, прийнятті, визнанні її унікальності й неповторності, досвід пробудови своїх границь й налагодження відносин з оточуючими, це досвід проживання дитиною перших успіхів і невдач, підрахунку здобутків і втрат, перших надій і розчарувань.

«Виховання дітей – важлива галузь нашого життя. Діти – це майбутні громадяни нашої країни і громадяни світу. Вони творитимуть історію. Наші діти – це майбутні батьки і матері, вони також будуть вихователями своїх дітей. Наші діти мають рости чудовими громадянами, добрими батьками і матерями. Але й це – не все: наші діти – це наша

старість. Правильне виховання – це наша щаслива старість, погане виховання – це наше майбутнє горе, це – наші сльози, це – наша провина перед іншими людьми, перед усією країною. Батьки завжди повинні пам'ятати про велику вагу цієї справи, про свою велику відповідальність за неї» (А. Макаренко) [2, с. 59].

Першочерговим вихователем дитини є сім'я. В. О. Сухомлинський зазначав, що пізнання людини починається у сім'ї. Ш. А. Амонашвілі, О. С. Богданова, В. І. Гарбузов, О. І. Захаров, В. Л. Леві та інші, глибоко вивчаючи проблему в зазначеному плані, також відмічають, що допомога дитині можлива буде тільки тоді, коли будуть вивчені сімейні стосунки, стиль виховання, оточення. Про стосунки між батьками і дітьми і про напрями сімейного виховання писали Аристотель, Г. С. Сковорода, Я. А. Коменський, Ж. Ж. Руссо, Й. Г. Песталоцці та інші. В середині ХІХ ст. прогресивні ідеї, пов'язані з цією проблемою, знайшли своє вираження у працях М. Г. Чернишевського, М. А. Добролюбова, П. Ф. Лесгафта, С. А. Золотарьова. На думку сучасних дослідників проблем сімейного виховання (І. Д. Бежа, О. І. Захарова, О. М. Коберника, В. Г. Кузя та інших) розуміння дитини, визнання дитини і прийняття дитини – основні позиції, на яких повинні ґрунтуватися сучасні взаємини батьків з дитиною.

Як свідчить півторавіковий розвиток історико-педагогічного процесу, постать педагога залишається в центрі наукового пошуку. І нинішні і майбутні історики звертатимуться до особливостей як до носіїв певних цінностей, що їх вони перетворюють у процесі своєї діяльності в явища культури.

Актуальність дослідження зумовлена об'єктивною потребою у вивченні, оцінці і творчому осмисленні кращих надбань української педагогічної думки. На підвищення ефективності виховання і особистісного розвитку особливого значення набуває включення до наукового обігу маловчуваних імен вітчизняних педагогів, що можуть поповнити історію теорії і практики виховання і навчання. Причиною цього є модернізація вітчизняної системи освіти і виховання ХХІ ст., нового прочитання і осмислення творчої спадщини вітчизняних освітніх діячів. Вітчизняна педагогічна думка цього періоду представлена низкою видатних педагогів, громадських і культурних діячів, серед яких не останнє місце займає Миронов Микола Миколайович (1901–1998).

Мета статті полягає у висвітленні поглядів українського педагога Миколи Миколайовича Миронова (1901–1998) на сімейне виховання.

Видатний український педагог, методист з початкового навчання, автор ряду навчальних посібників, дослідник проблем дитячої літератури, фахівець з проблем дитячого та юнацького громадських рухів М. М. Миронов неодноразово звертався до проблеми виховання дітей. Вивчаючи педагогічну спадщину видатного педагога, ми щоразу переконуємося в її актуальності. Життя та діяльність М. М. Миронова були предметом дослідження Л. В. Пироженко «Педагогічний портрет у номері:

М. М. Миронов» [8]; Н. М. Коляди «Микола Миколайович Миронов (1901–1998) – історик, ідеолог та пропагандист дитячого руху в Україні» [1].

З-поміж широкого спектру педагогічного доробку М. М. Миронова заслуговує на увагу його творча спадщина, присвячена проблемам сімейного виховання, зокрема: «Батьківські турботи» (1967), «Из истории детского движения» (1924, 1925, 1926), «Батькам про піонерську організацію» (1971), «Розмова з ватажком. Проти реміння та стусанів» (1928), «Клубна робота піонерзагону» (1927).

У коротких нарисах у формі живої розповіді педагог шукав відповіді на запитання, які непокоять багатьох батьків, які відчують гостру нестачу педагогічних знань і потребують спеціальної підготовки для виконання виховної функції. Чи існують якісь практичні прийоми, що дозволяють поліпшити стосунки в сім'ї і досягти порозуміння? Підвищення ролі сім'ї у вихованні значною мірою залежить від школи, характеру її взаємин з дітьми та їхніми батьками. Адже багато років упродовж усього строку навчання дітей спільні зусилля вчителів і батьків спрямовані на створення повноцінної й гармонійно розвиненої особистості. Процес розвитку та становлення особистості людини є багатограним і різнобічним. Розпочинається він у сім'ї, в тому середовищі в якому дитина розвивається значний період свого життя – від народження до цілком усвідомленої самостійної життєдіяльності.

Турбували Миколу Миколайовича такі аспекти сімейного виховання, як підготовка дитини до школи і т.п. У праці «Батьківські турботи» (1967) педагог порушував такі актуальні й сьогодні питання: як прищепити дітям любов до книги [3, с. 12]; як виховати волю дитини [3, с. 18–21]; яким може бути покарання та заохочення [3, с. 37–38]; коли слід розпочинати статеве виховання [3, с. 35–37].

Педагог звертав увагу на те, що лише в сім'ї можна прищепити дітям любов до книги. Якщо змалечку читати малюкам доступні їх розумінню книжки, то це сприятиме не лише розвитку пізнавальних інтересів дитини, але й позитивно позначиться на майбутньому навчанні. У сім'ї необхідно прищепити певні навички свідомої дисципліни, акуратності. І лише спільні зусилля батьків і школи є запорукою хорошого результату.

Дієвим чинником сімейного виховання, на думку М. М. Миронова, є спільна трудова діяльність батьків та дітей. Дітей слід залучати до сімейної праці, вони повинні мати конкретні трудові обов'язки, адекватні їх віковим особливостям. Перші доручення: самостійно зібрати ранець, прибрати своє робоче місце, посильно допомогти по хатньому господарству в ранньому шкільному віці допомагають привити дитині почуття відповідальності. Педагог звертав увагу, що спільні трудові справи дорослих і дітей сприяють зміцненню сім'ї. Така співпраця дітей та батьків має сильніший виховний вплив, ніж словесні повчання [3, с. 18–19].

М. М. Миронов відзначав, що деякі батьки практикують оплату за гарні шкільні оцінки, хатню роботу, вважаючи, що це дисциплінує дитину,

привчає її до порядку, дає мотивацію для гарних досягнень, наприклад, у навчанні. Не можна стверджувати однозначно, що за виконані дитиною доручення та за шкільні досягнення батькам треба платити. Все залежить від стосунків у сім'ї. Можливо, варто спробувати, але не можна робити з цього самоціль, інакше цей метод може обернутися на шантаж. Якщо ж дитина звикне до того, що вона отримує гроші за виконану роботу, то це вже не буде допомога по господарству. Не варто також преміювати її за гарну поведінку і слухняність: це має бути не подвигом, а щоденною нормою [3, с. 38–39].

Дуже важливим засобом дисциплінованості, на думку М. М. Миронова, є розпорядок дня. Дитина чітко усвідомлює, що є час на працю (навчання) і є час на відпочинок, тому учневі необхідно чітко розподіляти свій вільний час. До того ж діти, які дотримуються режиму, швидше адаптуються до шкільних умов. М. Миронов у своїх розповідях «Про звичаї добрі і погані», «Як виховати волю дитини» (1967) [3, с. 18–21] наводить живі приклади розв'язання тих чи інших проблем. Крок за кроком педагог з батьками рухається до високої мети – виховати всебічно розвинену особистість. Справжнім же авторитетом користуються батьки, які сумлінно ставляться до праці, до сімейних обов'язків, активні у громадському житті. Такі батьки уважні до дітей, люблять їх, цікавляться їхніми шкільними та позашкільними справами, поважають людську гідність, водночас виявляючи до дітей належну вимогливість.

Деякі батьки вважають, що фізичне покарання є одним із засобів виховання слухняності у дітей. Але це «биття», на думку М. М. Миронова може залякати дитину. Страх перед покаранням привчає дитину до брехливості. І це лише поверхневий ефект. Якщо уважно поспостерігати за поведінкою дитини, стає зрозуміло, що вона шукає засобів, як «віддячити» тим, хто її образив. Дитина може капризувати, псувати речі, робити щось на зло, прагнути відігратися на братах і сестрах. Крім того, застосування покарання викликає в ній лють, образу, бажання помститися. Ці почуття небажані, якщо, звісно, ви не хочете виховати в ній саме це. Іншими побічними ефектами покарання можуть бути нерішучість, невпевненість у собі. Покарання і погрози вчать дитину не попадатися, вивертатися, приховувати свої вчинки. Небажана ж форма поведінки тим часом видозмінюється, і ми її не помічаємо. Але це – «міна уповільненої дії». Незабаром вона може вибухнути вчинком, причин якого ми не в змозі пояснити.

Микола Миколайович звертає увагу на те, що не існує «універсальних ліків», які б одразу допомогли виправити недоліки у вихованні дитини. Але продуманий цілеспрямований підхід, постійне намагання батьків досягти поставленої мети є запорукою одержання хороших результатів у вихованні.

На думку педагога не можна всю відповідальність за виховання покласти лише на школу: «...вони виховуються у кожную хвилину свого

життя, на них впливає все, що вони бачать навколо себе, у сім'ї, на вулиці, на колгоспних ланах чи фермах, на дорозі з її вічним рухом людей і транспорту, у крамниці, у парку, на річці, в кіно... Діти до всього придивляються, всім цікавляться, багато чого переймають. Їх виховує навколишня дійсність або, як кажуть педагоги, середовище. Вплив цього середовища часто буває сильнішим за вплив учителів і навіть батьків» [3, с. 3].

Дуже важливо, щоб вплив навколишнього середовища мав ту ж мету, що й школа. Виховання – цілісний процес, однак в ньому прийнято розрізняти дві сфери: суспільне і сімейне виховання. Сім'я та школа є тими важливими інститутами соціалізації, які паралельно з громадськістю, дитячими й молодіжними об'єднаннями сприяють прилученню індивіда до культури та формують його як повноправного громадянина суспільства, особистість з притаманними їй якостями, цінностями, характером.

Становлення дитини як особистості, відбувається в суспільстві. Тому дослідження дитячого руху М. М. Миронов проводив у руслі загальних проблем соціального виховання дітей та молоді [1, с. 68].

На розвиток дитячого комуністичного руху в Україні загалом та погляди М. М. Миронова зокрема значний вплив мали ідеї німецького педагога-комуніста, організатора комуністичного дитячого руху Е. Гернле. У процесі дослідження дитячого руху М. М. Миронов приділяв значну увагу проблемі виховання підростаючого покоління в сім'ї.

У своєму нарисі «Не проходите мимо» (1967) Микола Миколайович Миронов наводить приклади. Як здавалося, незначна мамина порада сказати вчительці неправду (учень пропустив заняття в школі) привчає дитину брехати. А те, що окремі батьки в присутності дітей осуджують правильність оцінок, підриваючи авторитет учителя, негативно впливає на виховання дітей. Вимагаємо від дитини культурного спілкування, а самі вдома лаємось. Живий приклад батьків діє сильніше ніж повчання в школі. Тому і виникають розбіжності між впливом школи та сім'ї [3, с. 3–6].

Звичайно, батьки хочуть бачити своїх дітей щасливими й успішними. Однак, вони здебільшого не мають спеціальної педагогічної освіти. Проте питання виховання дітей, техніки налагодження стосунків у сім'ї, взаєморозуміння дорослих і дітей, аналіз почуттів, станів, ситуацій – усе це цікавить батьків. Тому приведення їх знань до певної системи потребує значної уваги всього педагогічного складу школи.

На даний час батьки віддають дитину до школи з надією, що вона потрапить до рук розумного, гуманного вчителя, який забезпечить їй хороше виховання. Та цього мало. Лише за умов спільної, узгодженої діяльності батьків та учителів, розумного впливу громадськості можна говорити про успіх виховної роботи. Сучасна сім'я має стати головною ланкою у вихованні дитини, забезпечивши їй належні матеріальні та педагогічні умови для фізичного, морального й духовного розвитку.

Отже, взаємозв'язок сім'ї та школи є очевидним, оскільки лише їх гармонійний вплив може забезпечити життєтворчість особистості.

Підвищення ролі сім'ї у вихованні значною мірою залежить від школи, характеру її взаємин з дітьми та їхніми батьками. Адже багато років упродовж усього строку навчання дітей спільні зусилля вчителів і батьків спрямовані на створення повноцінної й гармонійно розвиненої особистості. Школа як суспільний інститут не може замінити сім'ю, вирішити багато її соціально-економічних і матеріальних проблем. Вона покликана піднімати виховний потенціал, авторитет сім'ї за допомогою організації продуктивних взаємин з батьками своїх учнів.

Відтак можна зробити висновок, що більшість розроблених М. М. Мироновим проблем виховання та розвитку дітей не лише не втратили значущості, а, навпаки, ще і очікують на реалізацію в майбутньому.

Водночас огляд засвідчує що педагогічна і науково-просвітницька діяльність М. М. Миронова ще не достатньо вивчена і до цього часу не стала предметом окремого ґрунтовного і цілісного історико-педагогічного дослідження. Це дає підставу заявити, що повного дослідження його педагогічного доробку здійснено ще не було. Зокрема, не дістали належної уваги його педагогічна спадщина, педагогічні погляди, освітня діяльність педагога, ідеї, історичні праці. Таким чином, актуальність проблеми полягає у вивченні, систематизуванні й теоретичному узагальненні досвіду освітньо-педагогічної діяльності М. М. Миронова і визначенні перспектив можливого використання доробку педагога у сучасній педагогічній науці та навчально-виховній практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Коляда Н. М. Микола Миколайович Миронов (1901–1998) – історик, ідеолог та пропагандист дитячого руху в Україні / Наталія Миколаївна Коляда // Історико-педагогічний Альманах. – 2008. – № 2. – С. 64–70.
2. Макаренко А. С. Про комуністичне виховання / Антон Семенович Макаренко. – К. : Радянська школа, 1978. – 343 с.
3. Миронов М. М. Батьківські турботи. Роздуми про виховання дітей у сім'ї / Микола Миколайович Миронов. – К. : Тов. «Знання» УРСР, 1967. – 45 с.
4. Миронов М. М. Батькам про піонерську організацію / Микола Миколайович Миронов. – К. : Тов. «Знання» УРСР, 1971. – 32 с.
5. Миронов М. М. Розмова з ватажком. Проти реміння та стусанів / Микола Миколайович Миронов // Дитячий рух. – 1928. – № 12. – С. 24–26.
6. Миронов М. М. Клубна робота піонерзагону / Микола Миколайович Миронов // Дитячий рух. – 1927. – № 2. – С. 11–13.
7. Миронов Н. Из истории детского движения. – изд. 2-е. / Николай Миронов. – Х. : Государственное издательство Украины, 1924. – 36 с.
8. Пироженко Л. В. Педагогічний портрет у номері: Микола Миронов / Л. В. Пироженко // Директор школи України. – 2005. – № 6–7.